

ПРИКАЗИ/BOOK REVIEWS

УДК 274:279.123(497.7)“1987/...“(049.3)

Јован ЈОНОВСКИ, Историја на евангелско- протестантските цркви во Македонија (Скопје: Изгрев, 2017), 268.

Во текот на 2017 година од печат излезе монографијата *Историја на евангелско-протестантските цркви во Македонија* од Јован Јоновски. Трудот содржи: Предговор, Вовед, шест глави, Литература и Прилози, на вкупно 268 страници.

Монографијата обработува една мошне комплексна тема од македонската црковна историја, од црквното уредување на евангелско-протестантските верници во Македонија, во која хронолошки се извлечени сите поважни настани од создавањето и од развојот на овој сегмент од македонската црковна историја.

Првите три глави условно можеме да ги наречеме воведни глави. Во нив авторот ни го презентира темелот на христијанството, односно неговите почетоци со мисијата на Исус Христос и на апостолите. Потоа пишува за: развојот на христијанството како државна црква, христијанството во Македонија и поделбите во христијанството. Во главата „Реформација и протестантизам“, Јоновски ни ги пренесува причините за реформацијата и притоа, меѓу другото, е нагласено делото на Кирил и Методиј, коешто одиграло важна улога во процесот на реформата, преку зголемување на достапноста на Библијата на разбирлив јазик. Авторот констатира дека достапноста на Светото Писмо, како основен извор за верата и за христијанскиот живот, на разбирлив јазик, е првиот принцип

на реформацијата и со тоа Кирил и Методиј се првите што го започнале тоа движење за реформа на Црквата во Европа. Нивното дело го продолжиле Климент и Наум, кои формирале книжевна школа, низ која поминале 3 500 ученици. Потоа, во X век се јавило движењето за реформа на црковната практика, наречено богомилство. Ова движење се залагало за враќање кон изворното христијанство, односно крштавање возрасни, кои веќе поверувале, проповедале за отфрлување на реликвиите, иконите, моштите на светиите и почитувањето на светците, кои не верувале во воздигнатата позиција на Дева Марија и на хиерархијата во црквата, а особено ги напаѓале свештениците и државната црква, обвинувајќи ги дека работат исклучиво за своја корист и дека немаат ништо заедничко со вистинското христијанство. И сето тоа се случувало во околината на планината Бабуна и по долниот тек на реката Вардар, шест века пред Мартин Лутер да ги истакне 95-те тези, кои официјално се земаат за почеток на реформацијата во Црквата. Додека, пак, во Европа, како први реакции против Црквата, покрај монашките редови, се јавиле поединци и групи уште во XII век, коишто ја согледале потребата од реформа на црквата, поради фактот што некои црковни доктрини не се темелеле на Библијата и на ранохристијанските мислителите. Меѓутоа, најголемиот дел од нив биле прогласени за непријатели на црквата и завршиле на клада. Промената на општествените, економските и политичките односи ќе биде наклонета во Саксонија во почетокот на XVI век, како што ќе констатира авторот. Тоа ќе придонесе, германскиот монах и професор по теологија Мартин Лутер, да започне процес што ќе опстане, процесот на реформација. Тој, проучувајќи ја Библијата, го востановил основниот принцип на реформацијата, а тоа е дека луѓето се спасени поради Христовата жртва на крстот, која е прифатена според верата, а не преку дела (како што се: молитви, давање пари на црквата, почитување на папата), ниту пак нешто друго. Понатаму тој сметал дека индулгенциите, воведени од црквата, не

можат да простуваат гревови, како и тоа дека верникот нема потреба од други свештеници, освен од првосвештеникот Христос, со што се напаѓа хиерархијата во црквата. Верувал само во две свети тајни, основани од Исус Христос: причестата и крштевањето. Преведувајќи ја Библијата на германски јазик го развил принципот *Sola Scriptura* – Само Писмото, што значи само Светото Писмо – Библијата е она што е извор на доктрините, а не традицијата на црквата. Понатаму, во монографијата, авторот хронолошки ни го презентира процесот на реформација и развојот на протестантизмот во остатокот од Европа, како и во Америка. Интердисциплинарниот пристап е својствен за Јоновски, кој, како теолог и историчар, на најразбирлив начин, во посебна глава, ги објаснува: баптизмот, методизмот и конгрегационализмот, со што читателот добива комплетна слика за евангелско-протестантската доктрина.

Следните глави се носечки глави во трудот, односно четвртата, насловена како „Протестантизмот во Македонија до Балканските војни“, во којашто, на почетокот, се дадени историските состојби во Македонија до Балканските војни. Повеќедеценискиот мит, којшто го гради Православната црква (дека го зачувала македонскиот национален идентитет), кога ќе се погледнат фактите, паѓа во вода. Имено, во критичниот момент на формирање на идентитетот, Православната црква, единствено присутна како црква на новосоздадените соседни држави, работела за негово уништување и замена со друг различен идентитет – грчки, бугарски или српски. Додека, пак, македонската историографија, евангелско-протестантското движење едноставно го класифицира како „странска пропаганда“ не навлегувајќи во неговата духовна и мисионерска работа, којашто е клучна. Тоа повеќе се третира како политички отколку како верски, културен и образовен феномен, како што ќе констатира авторот. Монографијата целосно ја побива тезата за „странска пропаганда“ и на виделина исфрла една друга

вистина, која се базира на факти и на аргументи. Таа вистина веќе не може да биде засенета од истрошени флоскули, затоа што, како и во секоја наука, така и во историската, токму истражувањата базираани на факти го имаат последниот збор. А фактите ни говорат дека евангелско-протестантските цркви во Македонија се формираат како резултат на верувањето на евангелско-протестантските верници во XIX век – дека тогаш светот се наоѓал во последните времиња токму пред Второто Христово доаѓање. Според општоприфатеното учење во тоа време, пред да се случи Второто Христово доаѓање, најнапред Евреите морале да го прифатат Исус Христос за Месија. За таа цел во Америка бил формиран одбор за мисии во странство. Целите на мисијата во странство биле дефинирани како: „не помалку од морално возобновување на светот. Војните да престанат, сите односи да бидат осветени. Секое село да има училиште и црква, секое семејство – Библија и утрински и вечерни молитви.“ Најнапред мисиските напори биле концентрирани на преобраќање на Евреите и на муслиманите. Опаѓањето на моќта на Отоманската Империја им давало надеж дека процесот на преобраќање сега ќе биде многу полесен. Овој процес требало да се случи преку реформирање на разните православни цркви, кои веќе се наоѓале во Турција. Мисионерите, за православната црква, сметале дека треба: да се возобнови, да се врати на Библијата, да се реформира од внатре преку вистински преобратени верници. При преобраќање, на верниците им давале пасторска помош и не барале да излезат од православната црква, туку напротив, да останат. Мисионерите во Македонија започнале да доаѓаат од протестантскиот центар во Самоков. Првата црква била отворена во 1871 година во Банско, а потоа мисиската работа продолжила и во другите градови, како што се: Битола, Скопје, Кукуш, Струмица, Драма, Радовиш, Кавадарци, Дојран, Благоевград, Прилеп и Петрич, како и во повеќе села. Авторот детално ни го презентира развојот на црквите во Македонија во XIX век. Богослужбите се одвивале на маке-

донски јазик и со тоа евангелско-протестантските цркви во Македонија станале единствени во тој период во кои богослужба се вршела на народен македонски јазик, што било многу важно не само за верскиот, туку и за образовно-културниот живот на Македонците. Јоновски ни презентира интересни податоци за конекциите меѓу македонското ослободително движење и евангелизацијата што се одвивала во тој период, како што е киднапирањето на мисионерката Мис Стон, потоа помалку познатиот факт дека Јане Сандански завршил обука за *iprotestantski isior* и половината од неговата чета завршиле протестантска гимназија во Самоков и сл.

Во петтата глава „Протестантизмот во Македонија во рамките на Југославија“, авторот прави осврт на црковното уредување во Македонија од завршувањето на Првата светска војна до крајот на 80-тите години. Меѓувоениот период бил особено тежок за верниците и за црквата. Забраните, заплашувањата, теророт што го доживувале од тогашните власти и државната црква станале секојдневие. Но и покрај сè, црквата и верниците опстанале и биле најактивни во: Скопскиот, Струмичкиот и Битолскиот Регион. По Втората светска војна, иако според законот сите верски заедници биле признаени, се чувствувал притисокот од државната црква, но и од самата држава. Забраната да се вршат верски обреди во приватни домови бил силен удар за евангелско-протестантските цркви, кои секогаш немале средства за изградба на црковни објекти. Национализацијата на црковните имоти, следењето од тајните служби и други видови притисоци и забрани биле дел од односот на новите власти спрема евангелско-протестантските цркви. Покрај перипетиите и турбуленциите со кои се соочувале црквите, нивниот развој може да се следи во нагорна линија, особено во периодот по 1987 година, кој е обработен во последната шеста глава.

Јоновски со монографијата *Историја на евангелско-iprotestantski цркви во Македонија* не само што обработува една сло-

жена тематика, која бара разбирање на историските процеси и на теологијата, туку и ги прави пионерските чекори во ова, досега, тотално необработувано поле од историчарите. Со тоа монографијата станува неодминлива станица на патот на идните истражувања поврзани со ова прашање од македонската историја. Истовремено, она што е многу поважно за македонската историска наука е тоа што конечно научно се докажува вистината за дејствувањето на евангелско-протестантските цркви, односно тотално се разобличува искривената слика дека се странска политичка импутација во македонското општество. Напротив, евангелско-протестантските цркви биле и се нераскинлив дел од македонското национално ткиво.

Марјан ИВАНОВСКИ